

Отримано: 06 грудня 2017 р.

Прорецензовано: 16 грудня 2017 р.

Прийнято до друку: 21 грудня 2017 р.

e-mail: avandreichenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-7(35)-4-7

Андрейченко А. В. Агропромислове виробництво та охорона навколишнього природного середовища: пошук балансу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, грудень 2017. № 7(35). С. 4–7.

УДК: 338.43:504

JEL-класифікація: Q53

Андрейченко Андрій Вадимович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та управління Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

АГРОПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА: ПОШУК БАЛАНСУ

Мета статті полягає у висвітленні питання співвідношення між проблемами поводження з відходами АПК та збереженням навколишнього природного середовища крізь призму національного та глобального бачення. Дослідження базувалося на використанні таких підходів та методів: системного, діалектичного, єдності та боротьби суперечностей, причинно-наслідкового методу, теоретичного узагальнення і порівняння. Встановлено, що ефективність агропромислового виробництва та стан навколишнього середовища неминуче взаємопов'язані, нерідко виявляються діаметрально протилежними. Доведено, що баланс між агропромисловим виробництвом і станом навколишнього середовища дозволить отримати достатню кількість агропродовольчої продукції, прийнятний дохід для виробників такої продукції й оптимальний для населення стан навколишнього середовища.

Ключові слова: відходи, поводження з відходами, відходи АПК, навколишнє природне середовище, безвідходне виробництво.

Андрейченко Андрей Вадимович,

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и управления, Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

АГРОПРОМЫШЛЕННОЕ ПРОИЗВОДСТВО И ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ: ПОИСК БАЛАНСА

Цель статьи заключается в освещении вопроса соотношения между проблемами обращения с отходами АПК и сохранением окружающей среды сквозь призму национального и глобального видения. Исследование базировалось на использовании таких подходов и методов: системного, диалектического, единства и борьбы противоречий, причинно-следственной метода, теоретического обобщения и сравнения. Установлено, что эффективность агропромышленного производства и состояние окружающей среды неизбежно взаимосвязаны и нередко оказываются диаметрально противоположными. Доказано, что баланс между агропромышленным производством и состоянием окружающей среды позволит получить достаточное количество агропродовольственной продукции, приемлемый доход для производителей такой продукции и оптимальное для населения состояние окружающей среды.

Ключевые слова: отходы, обращение с отходами, отходы АПК, окружающая природная среда, безотходное производство.

Andrii Andreichenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics and Management, Odessa I. I. Mechnikov National University

AGRICULTURAL PRODUCTION AND ENVIRONMENT PROTECTION: FINDING A BALANCE

The purpose of the paper is to highlight the relationship between the problems of agro-industrial waste management and environment preservation through the prism of the national and global vision. The following methods were used in the research: systems approach, dialectical, unity and struggle of contradictions, causal-investigatory, theoretical generalization and comparison. It was substantiated that the efficiency of agro-industrial production and the state of the environment are inevitably interconnected and are often diametrically opposed. It is proved that the balance between agro-industrial production and the state of the environment will provide a sufficient quantity of agricultural products, an acceptable income for producers of such products and an optimal environment for the population.

Key words: waste, waste management, agricultural waste, environment, non-waste production.

Постановка проблеми. Експоненціальне зростання обсягів утворення та накопичення відходів, незворотне вилучення природних ресурсів, відсутність ефективних технологій використання відходів як вторинної сировини, що є наслідком незбалансованої антропогенної та техногенної діяльності в Україні,

є одними із найважливіших чинників, що призвели до появи загрози для національної безпеки та безпечного існування сучасного і майбутніх поколінь. Ситуація, викликана вищевказаними обставинами, досягла своєї критичної межі. Це зумовлює необхідність термінової зміни парадигми індустріального суспільного розвитку, притаманного сучасній Україні, до постіндустріального суспільного розвитку та відмови від зневажливого ставлення до природного середовища [1]. Ресурсо- та енергонезалежність України, економія її енергетичних і природних матеріальних ресурсів залежить від належного вирішення проблеми управління відходами. Проблема відходів є однією з основних екологічних проблем і більш вагомою в ресурсному аспекті.

Одне з лідерських місць за обсягом утворення відходів в Україні займає агропромисловий комплекс. Постійне збільшення масштабів агропромислового виробництва свідчить про необхідність серйозної уваги до розробки методів із збору, переробки, видалення відходів АПК із мінімальним забрудненням навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранна проблематика поводження з відходами знайшла відображення в роботах таких вітчизняних і закордонних учених: І. Александрова, К. Баретта, К. Боулдинга, С. Гармаша, Н. Голикової, З. Гуцайлюка, О. Дериколенко, П. Ейкінса, Жарікова, Т. Железної, А. Захарова, А. Ігоніна, Ю. Лебединського, Р. Льора, О. Малєя, Ю. Морєва, В. Кержакова, О. Новікова, Н. Пирогова, І. Сотника, С. Соловійова, К. Феруччі, М. Чумаченко та ін. В той же час у працях дослідників приділено недостатньої уваги питанням поводження з відходами АПК, ефективне функціонування якого забезпечує продовольчу, агросировинну безпеку України, розвиток зовнішньоекономічного потенціалу держави, збереження екологічної рівноваги.

Мета дослідження полягає у висвітленні питання співвідношення між проблемами поводження з відходами АПК і збереженням навколишнього природного середовища крізь призму національного та глобального бачення.

Виклад основного матеріалу. Ефективність агропромислового виробництва та стан навколишнього середовища неминуче взаємопов'язані та нерідко виявляються діаметрально протилежними. Методи переробки та видалення сільськогосподарських відходів можуть негативно впливати на чистоту повітря, води та якість ґрунту, а також спричинювати незручності населенню, що живе поряд [2, с. 13].

У сфері управління відходами сільського господарства України до основних проблем належать неналежний рівень дотримання вимог законодавства; низький рівень поінформованості й обізнаності сільськогосподарського сектору щодо можливостей і переваг оброблення чи повторного використання відходів сільського господарства; низький рівень поінформованості інвесторів щодо можливостей виробництва нових продуктів із сільськогосподарських відходів; відсутність дієвого механізму залучення приватних інвестицій для розвитку об'єктів сільськогосподарського сектору; низький рівень ефективності управління стратегічними об'єктами у сфері поводження з відходами сільськогосподарського сектору [3].

Відзначимо, що Україна на рівні законодавчого закріплення робить певні кроки в напрямі розв'язання проблеми поводження з відходами й охорони природного середовища. Так, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 2015 р. [4] одними із першочергових пріоритетів реформ проголошує реалізацію Програми енергонезалежності, Програми збереження навколишнього природного середовища.

Стратегія національної безпеки України [5] відносить до актуальних загроз національній безпеці значний обсяг відходів виробництва та споживання і неналежний рівень їх вторинного використання, переробки та утилізації; надмірний антропогенний вплив і високий рівень техногенного навантаження на територію України. Стратегія закріплює необхідність формування системи переробки та утилізації відходів виробництва та споживання.

У Національній стратегії управління відходами в Україні до 2030 р. [3], яка розроблена згідно з європейськими стандартами управління відходами та ґрунтується на цінностях дотримання демократичних принципів, верховенства права, належного врядування, акцентується на поглибленні екологічної кризи в Україні та гальмуванні в розвитку національної економіки через значні обсяги накопичених відходів і відсутність ефективних заходів, спрямованих на запобігання їх утворенню, утилізації, знешкодження та видалення.

Вищезазначена Стратегія закріплює, що система управління відходами, що стосується і відходів у сфері АПК, характеризується тенденціями накопичення відходів, що негативно впливає на стан навколишнього природного середовища і здоров'я людей; здійсненням неналежним чином утилізації та видалення небезпечних відходів; неналежним рівнем використання відходів як вторинної сировини внаслідок недосконалості організаційно-економічних засад залучення їх у виробництво; неефективністю впроваджених економічних інструментів у сфері поводження з відходами. Стратегія наголошує на необхідності створення та забезпечення належного функціонування загальнодержавної системи запобігання утворенню відходів, їх збирання, перероблення, утилізації, знешкодження й екологічно безпечного видалення.

Наразі ми можемо констатувати, що в Україні немає ефективних інструментів політичного, економічного, правового, соціального характеру, що дозволили б нашій державі вирішити критичну ситуацію, що склалася з утворенням, накопиченням, зберіганням, переробленням, утилізацією та захороненням відходів, зокрема в АПК, і характеризується подальшим розвитком екологічних загроз.

Відмінність ситуації, що склалася з відходами в Україні, порівняно з іншими розвинутими країнами, полягає у великих обсягах утворення відходів та у відсутності інфраструктури поводження з ними. Водночас наявність такої інфраструктури є неодмінною ознакою всіх економік розвинутих країн [3]. Досвід США та ЄС демонструє, що використання відходів сільського господарства стало невичерпним джерелом сировинних ресурсів.

Зауважимо, що зусилля держав із збереження та покращення якості навколишнього середовища історично були спрямовані на боротьбу з забрудненнями, які створюють міста і промислові підприємства. Якби методи сільськогосподарського виробництва не змінювалися, то боротьба з забрудненням навколишнього середовища сільськогосподарськими підприємствами не викликала труднощів. Однак зміни в темпах зростання сільськогосподарських підприємств зумовили появу реальних і потенційних проблем погіршення якості навколишнього середовища.

Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва призводила до концентрації відходів, яка призводила до гниття й викликала необхідність переробки та використання відходів. Ця проблема погіршувалася побічною дією деяких видів сільськогосподарського виробництва. Потенційні проблеми якості навколишнього середовища, пов'язані із сільськогосподарським виробництвом найбільшою мірою залежали від способів виробництва, методів переробки та використання відходів, застосовуваних фермерами та переробною промисловістю [2, с. 44].

У кінці 70-х рр. XX ст. Р. Льюїс відзначав, що національне прагнення держав до покращення стану навколишнього середовища потребує від сільськогосподарських підприємств при прийнятті рішення про характер виробництва, звертати особливу увагу на відходи [2, с. 21]. Це прагнення залишається і на початку XXI ст.

У 2014 р. на Всесвітньому економічному форумі в Давосі [6] зміни природного середовища, викликані економічною діяльністю, стали основним питанням порядку денного. Більше 30 засідань форуму було присвячено кліматичним змінам, інвестуванню в екологічно безпечне виробництво і можливостям стійкої «циклічної» економіки. Економіка замкнутого циклу стає предметом широкого кола досліджень не тільки в європейських державах, а й у всьому світі. Такий тип економіки розглядають як потенційну стратегію розвитку суспільства, що зможе підвищити добробут, послаблюючи водночас залежність держав від сировинних та енергетичних ресурсів. Циклічна економіка як модель функціонує за прикладом природної екосистеми, у якій не існує відходів.

Базовими принципами концепції циклічної економіки є [7]:

- повне виключення відходів;
- відмінність між витратними матеріалами та довговічними компонентами: біологічні матеріали повинні повернутися в біосферу, а технологічні матеріали – залишатися в експлуатації якомога довше;
- знаходження способів повторного використання матеріалів;
- ліквідація токсичних хімічних речовин, щоб використовувати інші компоненти без ризику забруднення;
- використання паливних систем із відновлюваними джерелами енергії;
- побудова стійкості через різноманітність;
- коригування цінової політики (вартість товару повинна повністю відображати зусилля, необхідні для його виробництва);
- створення конструкцій, що враховують можливість повторного використання, а також вимагають мінімальних змін для повторного використання деяких деталей продукту;
- системне прийняття рішень з урахуванням того, що одна дія вплине на іншу.

У грудні 2015 р. Європейська комісія ухвалила план дій із переходу до економіки замкнутого циклу до 2019 року, який передбачає, що така модель стає основою стратегії сталого розвитку ЄС і передбачає розвиток відповідного державного регулювання. У Німеччині, Японії, Швеції, Південній Кореї, Швейцарії, США, Данії, Нідерландах, Китаї розроблені, прийняті і здійснюються державні плани створення та розвитку економіки замкнутого циклу на основі рециклінгу ресурсів [8, с. 249].

Модель циклічної економіки ставить під сумнів світогляд, що протиставляв економіку навколишньому середовищу й передбачає, що економічне зростання може здійснюватися в інтересах навколишнього середовища, а не за його рахунок.

Висновки. Отже, прірва між обсягами накопичення агропромислових відходів і заходами, спрямованими на запобігання їх вторинного використання, перероблення, знешкодження поглиблює екологічну кризу та є гальмівним фактором розвитку економіки нашої держави. Україна потребує нагального реформування правової й економічної системи, що регулює використання відходів, зокрема у сфері АПК

як одній із ключових галузей економіки нашої держави, з урахуванням світового та європейського досвіду.

Взаємозв'язок ефективності агропромислового виробництва з потенційним погіршенням якості навколишнього середовища став усе більш яскраво вираженим через підвищення інтенсивності методів агропромислового виробництва. Всі негативні види впливу на навколишнє середовище можуть бути значно зменшені або повністю усунені шляхом зміни технологій виробництва в АПК, зокрема, в разі застосування безвідходного агропромислового виробництва. Це дозволить зберегти баланс між агропромисловим виробництвом і станом навколишнього середовища, що дозволить отримати достатню кількість агропродовольчої продукції, прийнятний дохід для виробників такої продукції й оптимальний для населення стан навколишнього середовища.

Література:

1. Проект Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 р. від 13.07.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publications.chamber.ua/2017/Marketing%20Team/Draft%20National%20Waste%20Management%20Strategy.pdf>.
2. Лёр Р. Переработка и использование сельскохозяйственных отходов / Р. Лёр; под ред. А. Н. Шимко; пер. с англ. В. В. Новикова. – Москва : Колос, 1979. – 415 с.
3. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=250431699>.
4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
5. Стратегія національної безпеки України. Затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/>.
6. World Economic Forum Annual Meeting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2014/programme>.
7. Environmental Services Association. Going for growth, a practical route to circular economy, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.esauk.org/esa_reports/Circular_Economy_Report_FINAL_High_Res_Fog_Release.pdf.
8. Соловьев С. А. О создании системы «сельхозрециклинг» в агропромышленных комплексах Российской Федерации и Республики Беларусь на основе новых принципов и инструментов / С. А. Соловьев, В. И. Игнатов, В. С. Герасимов, Г. И. Цуцкарева, В. П. Миклуш // Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів. – 2016. – № 6. – С. 249–254.